

Immanuel Kant

Opmerkingen over het gevoel van het schone
en het verhevene

**Vertaling, inleiding
en aantekeningen
door
Ike Kamphof**

 DAMON

Inhoud

Inleiding	7
Kant op vakantie	7
De plaats van de <i>Opmerkingen</i> in Kants biografie	8
Kant en de 18 ^e -eeuwse esthetica	13
Het esthetisch gevoel in de <i>Opmerkingen</i>	18
Beschouwen en schilderen	32
Bij de vertaling	43
 Immanuel Kant	
<i>Opmerkingen over het gevoel van het schone en het verhevene</i>	45
EERSTE DEEL - Over de verschillende objecten van het gevoel van het verhevene en het schone	47
TWEEDE DEEL - Over de eigenschappen van het verhevene en het schone bij de mens in het algemeen	51
DERDE DEEL - Over het onderscheid tussen het verhevene en het schone in de onderlinge verhouding van de geslachten	71
VIERDE DEEL - Over de nationale geaardheden, voor zover zij berusten op het verschillende gevoel van het verhevene en het schone	88
 Aantekeningen	
Bij de inleiding	107
Bij de vertaling	117
 Bibliografie	149

Inleiding

We kennen veel vóór alle formele gevolgtrekkingen, en de rede zet, wat we in het gevoel dachten, slechts uiteen.¹

Kant op vakantie

De Opmerkingen over het gevoel van het schone en het verhevene werden geschreven in 1763, tijdens een verblijf op het landgoed van een vriend, in de bossen ten noorden van Königsberg.² Kant, die verder niet bekend staat als bijzonder reislustig, schreef de tekst dus ‘op vakantie’. Dit gegeven lijkt de inhoud en de stijl van de tekst te tekenen: eerder dan een diepgaande filosofische analyse een verzameling tamelijk losse observaties over het gevoel van het schone en het verhevene en onze ontvankelijkheid voor dat gevoel. In de eerste alinea geeft Kant zelf aan dat hij hier de rol van filosoof inruilt voor een meer terloopse benadering. Hij spreekt in deze tekst vooral als ‘waarnemer’, en dat doet hij met verve. Zijn observaties zijn vaak subtiel en ze worden met een bijna baldadige geestigheid neergezet.

Bij nader toezien blijkt dat Kant hier zelfs een specifiek soort waarneming voor ogen heeft. Eerder dan voor de methodische blik van een wetenschapper, kiest hij voor de speelse aandacht van een kunstenaar. In het verloop van de tekst spreekt hij herhaaldelijk in termen die ontleend zijn aan het artistieke bedrijf om aan te geven wat hij aan het doen is, en hij vergelijkt zijn activiteit als schrijver uitdrukkelijk met die van de kunstenaar Hogarth. Zijn weergaven zouden een zelfde soort rol moeten vervullen als dat wat de Engelse schilder en karikaturist met zijn graveerstift bereikte.³ Kant, vooral bekend als de strenge,

Inleiding

systematische filosoof van zijn latere hoofdwerken, tekent hier, schetst en schildert. In zwierig gepenseelde zinnen markeert hij de trekken van het menselijk karakter, van dat van de beide seksen en van de verschillende nationale geaardheden - dit alles betrokken op de esthetische sensibiliteit die zich daarin uitdrukt, en die de genietende toeschouwer, Kant zelf in de eerste plaats, daarin herkent op grond van eenzelfde ontvankelijkheid. Dat hij daar af en toe bij uitschiet, dat zijn oordeel soms in al te bruuske lijnen wordt neergezet en zijn persoonlijke voorkeuren af en toe met de tekst op de loop gaan, vergeven we hem gemakkelijk.

Dankzij de keuze die Kant maakt voor een waarnemende en schilderende rol, worden de *Opmerkingen* gekenmerkt door een dubbele esthetische invalshoek: het esthetisch gevoel wordt hier niet alleen tot onderwerp gemaakt, maar tegelijk tot de methodologische leidraad van deze kleine studie. Daarin bevat de tekst interessante aanzetten om opnieuw na te denken over de esthetische gewaarwording en de wijze waarop wij ons daarin verhouden tot onze omgeving. Dat geldt trouwens ook voor de verdere manier waarop Kant het thema hier opneemt, die vanuit een hedendaags perspectief - doorgaans gekenmerkt door een duidelijke scheiding tussen esthetica en ethiek enerzijds, en tussen esthetisch plezier en louter aangename belevingen anderzijds - een paar verrassingen biedt.

In het vervolg van deze inleiding zal ik uitvoeriger terugkomen op Kants benadering van de esthetica in de *Opmerkingen*, en op de esthetische werkwijze die hij zich daarin kiest, maar eerst wil ik de tekst enigszins plaatsen in Kants persoonlijke en intellectuele biografie en in de tijd waarin hij werd gepubliceerd.

De plaats van de *Opmerkingen* in Kants biografie

Kant is als filosoof natuurlijk vooral bekend van zijn latere hoofdwerken, de *Kritik der reinen Vernunft* (1781), de *Kritik der praktischen Vernunft* (1788), en de *Kritik der Urteilkraft* (1790). In dit monumentale drieluik zet hij de geheel eigen benadering

Immanuel Kant

*Opmerkingen¹ over het gevoel
van het schone en het verhevene*

Opmerkingen over het gevoel van het schone en het verhevene

EERSTE DEEL

Over de verschillende objecten van het gevoel² van het verhevene en het schone

De verschillende gevoelens van genoeg en ongenoeg berusten niet zozeer op de aard van de dingen buiten ons die deze opwekken, als wel op de gevoeligheid van ieder mens daardoor met lust of onlust te worden aangedaan. Dat is de herkomst van de vreugden van sommigen aan wat bij anderen afkeer oproept, van de verliefde hartstocht, die meer dan eens alle omstanders een raadsel is, of van de hevige weerzin die de één voelt voor wat een ander volkomen onverschillig laat.³ Het gebied van de beschouwingen⁴ van deze eigenaardigheden van de menselijke natuur is zeer uitgestrekt en herbergt nog een grote schat aan ontdekkingen, die even aantrekkelijk als leerrijk zijn.⁵ Ik laat voor het moment mijn blik alleen rusten op enkele plaatsen die in dit domein bijzonder opvallen, en dan ook nog meer met het oog van een waarnemer⁶ dan met dat van een filosoof.

Omdat een mens zich alleen gelukkig weet dankzij de bevrediging van een neiging, is de gevoeligheid die hem in staat stelt grote genoegens te genieten, zonder dat hij daarvoor over uitzonderlijke talenten hoeft te beschikken, beslist geen kleinigheid. Gezette liederen, van wie de meest inspirerende auteur hun kok is en wier culturele rijkdom zich in hun kelder bevindt, zullen aan schuine moppen en een grove grap een genoeg beleven dat even geanimeerd is als dat waarop mensen met een meer verfijnde sensibiliteit zo prat gaan. Een gemakzuchtig man die graag hoort voorlezen omdat hij daar zo lekker bij in kan dommelen; de koopman aan wie elke ontspanning onbenullig toeschijnt, behalve het genoeg dat een gewiekste man ten deel valt wanneer hij zijn winst raamt; degene die alleen gevoel opbrengt voor het andere geslacht voor zover hij het als bron van genot laat gelden; de liefhebber van de jacht, of hij nu zoals Domitianus⁷ vliegen vangt of wilde dieren zoals A...: ze hebben allemaal een gevoeligheid die hen in staat stelt genoeg te beleven naar hun eigen aard, zonder dat ze anderen hoeven te